

MÎHÂ'İL NU'ÂYME'NİN KALEMİNDEN ELEŞTİRİ

CRITICISM IN NUAYME'S REGARD

Zühal KAZAR

Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, zkazar@ankara.edu.tr

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi
Gönderildiği tarih: 2 Ekim 2023
Kabul edildiği tarih: 7 Şubat 2024
Yayınlanma tarihi: 25 Haziran 2024

Article Info

Type: Research article
Date submitted: 2 November 2023
Date accepted: 7 February 2024
Date published: 25 June 2024

Anahtar Sözcükler

Elek; Elemek; el-Gırbâl; Edebi Eleştiri; Belinsky; Rus Edebiyatı

Keywords

Sieve; Sift Out; al-Ghirbal; Literary Criticism; Belinsky; Russian Literature

DOI

10.33171/dtcfjournal.2024.64.1.20

Öz

Modern Arap edebiyat eleştirisinde önemli katkılar olduğu düşünülen Mîhâ'îl Nu'ayme, edebi eleştiri alanında farklı başlıklar altında yazdığı makalelerini el-Gırbâl adlı kitabında derlemiştir. Nu'ayme makalelerinde Arap edebiyatında karşılaştığı sorunları dile getirmekle yetinmemiş, sorunların çözümüne ilişkin öneriler de sunmuştur. Yazar, bu eserde yer alan birçok makalesinde, kendisinden önceki dönemlerde yaşamış edebiyatçıları ve çağdaşı olan tanınmış edipleri eleştirmekten çekinmemiştir. Eleştirilerini Arap edebiyatını Batı edebiyatıyla karşılaştırarak, bazı yazarlar ve eserleri üzerinden örnekler getirerek sunmuştur. Ayrıca, eleştiri kavramı ve eleştirmenin görevleri üzerine yoğunlaşan yazar, Arap edebiyatında bir eleştiri metodolojisinin oluşturulmasının gerekliliğine dikkat çekmiştir. Bu çerçevede okuyucuyu da dile getirdiği sorunlar üzerine düşünmeye davet etmiş ve okuyucuların etkin bir okuma yapmasının ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Yazarın el-Hubâ'ib (Ateşböcekleri) makalesine okuyucuya sorular yönelterek giriş yapması bunun örneklerindedir. Yazar, kitapta yer alan ve burada ele aldığımız el-Garbala (Eleme), Mihveru'l-Edeb (Edebiyatın Eksenini), er-Rivâyetu't-Temsiliyyetu'l 'Arabiyye (Arap Draması), el-Hubâ'ib (Ateşböcekleri), ez-Zihâfât ve'l-'ilel (Şiir Vezinlerindeki Değişimler) başlıklı makalelerinde eleştiri alanında öne çıkan görüşlerini ifade etmiştir. Yazar eserinde edebiyat, şair, şiir, tiyatro ve edebi eleştiri başta olmak üzere bazı temel edebi kavramları açıklayarak, bu kavramalara ilişkin tanımlar ortaya koymuştur. Bu bağlamda el-Gırbâl, yazarın edebi kavramlar hakkındaki düşüncelerinin edebi bir dille sunulduğu bir kitaptır. Bu çalışmada yazarın edebi bir üslupla kaleme aldığı düşünceleri eleştiri kuramları bağlamında ele alınarak, yorumlanmıştır.

Abstract

Mikhail Naimy, who is thought to have made important contributions to modern Arabic literary criticism, compiled his articles under different titles in the field of literary criticism in his book al-Ghirbal. In his articles, Naimy not only expressed the problems he encountered in Arabic literature, but also offered suggestions for the solution of the problems. In many of his articles in this work, the author did not hesitate to criticize the writers who lived in the previous periods and the well-known literary figures of his contemporaries. He presented his criticisms by comparing Arabic literature with Western literature, and by bringing examples from some authors and their works. In addition, focusing on the concept of criticism and the duties of the critic, the author drew attention to the importance of establishing a criticism methodology in Arabic literature. In this context, he invited the reader to think about the problems he expressed and stated how important it is for the readers to have an efficient reading. The author's introduction to the al-Hubâ'ib (Fireflies) article by asking questions the reader is an example of this. He expressed his prominent views in the field of criticism in his articles titled al-Garbala (Eleme), Mihveru'l-Edeb (Axis of Literature), er-Rivayetu't-Temsiliyyetu'l 'Arabiyye (Arab Drama), al-Hubâ'ib (Fireflies) and ez-Zihafat ve'l-'ilel (Changes in Poetry Proses) in the book and which have presented here. In his work, the author explained some basic literary concepts, especially literature, poet, poetry, drama and literary criticism, and presented definitions for these concepts. In this context, al-Ghirbal is a book in which the author's thoughts on literary concepts are represented in an eloquent expression. In this study, the thoughts of the author, which he wrote in a literary style, were discussed and interpreted in the context of criticism theories.

Giriş

Edebi eleştiri her dönem toplumların hayatını meşgul etmiştir. Öyle ki yazının kullanılmadığı dönemlerde bile eleştirel faaliyetlerin toplumda yer edindiğini görmek mümkündür. Arap edebiyatının modern dönemi olarak adlandırılan bir evrede yaşamış, edip ve şair kimliğinin yanı sıra eleştiri alanında da önemli çalışmalara imza atmış ve *er-Râbitatu'l-Kalemiyye* (Kalem Birliği)'nin kurucuları arasında yer alan Mihâ'îl Nu'ayme eleştiri alanında makaleler yazmıştır. Bu çerçevede bu çalışmada, şiir, tiyatro, roman ve hikâye olmak üzere birçok türde eser telif eden Nu'ayme'nin eleştiri alanında kaleme aldığı ve el-Gırbâl adlı eserinde derlediği makaleleri aracılığıyla Arap edebi eleştirisine yaptığı katkılar ele alınmıştır.

Bu bağlamda makalenin ilk bölümünde Arap-Mehçer (Göç) edebiyatının önemli simalarından Mihâ'îl Nu'ayme'nin eleştirmen yönüne zemin hazırlaması açısından Cahiliye döneminden günümüze kadar yapılan çalışmalar Arap eleştiri geleneği çerçevesinde özetlenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, Nu'ayme'nin kısa biyografisine yer verilmiştir. Eleştirmen kimliği başlıklı üçüncü bölümde ise Nu'ayme'nin Rus edebiyatıyla temasına değinilerek, eleştirmen kimliğinin ortaya çıkışı ve neden eleştiri alanında yazma ihtiyacı hissettiği hususları açıklanmıştır. el-Gırbâl başlıklı son bölümde ise yazarın farklı makaleleri üzerinden eleştirel fikirlerine yer verilmiş, Arap eleştiri geleneğinin yönetsel bir hüviyet kazanmasına yönelik katkıları ortaya konmuştur.

1. MÎHÂ'ÎL NU'AYME'DEN ÖNCE ARAP EDEBİYATINDA ELEŞTİRİ

Arap edebiyatında edebi eserlerin değerlendirilmesine yönelik ilk eleştiri faaliyetleri, Cahiliye döneminde görülmüştür. Bu döneme ait eleştiriye yönelik ilk çalışmalar ise şiirler üzerinden yapılmıştır. Çünkü şiir, Arap edebiyatında edebi türler içerisinde daha önce ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Cahiliye döneminde panayırlarda şairlerin şiirlerini söylediği yarışmalar düzenlenmiş ve bu yarışmalar sırasında yapılan şiir değerlendirmeleri edebi eleştirinin ilk örnekleri olarak kabul edilmiştir (Demirayak, 2012). Şiir bu anlamda Arap edebiyatında eleştirinin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde her zaman önemli bir rol üstlenmiştir.

Kurân-ı Kerim'in Hz. Muhammed'e (S.A.V.) vahyedilmesiyle birlikte Sadru'l-İslâm döneminde, Kurân'da yer alan cümlelerin, terkiplerin ve kelimelerin anlamlarının incelenmesi süreci, filologları dilin mevcut en büyük arşivini oluşturan ve yüzlerce yıl şairden râviye aktarılan şiir geleneğini incelemeye ve derlemeye yönlendirmiştir.

Emevilerle birlikte Arap dünyasında görülen siyasi kargaşa ortamı edebiyata da yansımış; bu dönemde eleştiri faaliyetleri Hicaz, Irak ve Şam olmak üzere üç bölgede yürütülmüştür. Eleştiri, yöntemsel bazı unsurlar kazanmaya başlamış, ancak Cahiliye dönemi özelliklerinden tamamıyla kurtulamamıştır. Abbasiler döneminde ise yazının daha yaygın bir şekilde kullanılmasıyla kitap telifi ve derlenmesi çalışmaları hızlanmış, Hammâd er-Râviye (ö. 776) (Zirikli, 2002, s. 271) ve Halef el-Ahmer (ö. 796) (Zirikli, 2002, s. 310) gibi bazı şiir râvilerinin ağzından birtakım ilkeler çerçevesinde kayıt altına alınmıştır (Allen, 2003, s. 217). Örneğin en ünlü Muallâkat derlemesinin birincil kriteri uzunluk olmuş ve uzun kasidelerin koleksiyona dâhil edilmesiyle oluşturulmuştur. Mufaddal ed-Dâbbi'nin (ö. 794) adını taşıyan *el-Mufaddâliyat* koleksiyonu ise kısa şiirlerden oluşan bir eğitim antolojisi olarak bir araya getirilmiştir (Allen, 2003, s. 218). Böylelikle edebi eleştiri faaliyetleri kapsamında değerlendirilebilecek, kişisel zevklere dayanan eleştiri geleneği terk edilerek, belli bir sınıflandırma dâhilinde gerçekleştirilen ilk eleştiri çalışmaları başlamıştır.

Dil alanındaki çalışmaların ilerlemesiyle birlikte dilbilim alanında çalışan Ebû 'Amr b. el-'Alâ' (ö. 771) ve el-Asma'î (ö. 831) gibi önemli isimler kendilerini bu göreve adanmışlardır. Ebû 'Amr el-'Alâ' Arap şiirini konu olarak fahr, hiciv, medîh ve nesîb olmak üzere dört temel başlık altında toplarken, el-Asma'î şairleri sınıflandırarak her bir şair için ayrı bir tabaka belirlemiştir (Allen, 2003, s. 218). Zaman içerisinde şiir dışındaki edebi türlerin gelişmesi ve farklı türlerde eserler yazılmasıyla edebi eleştirinin alanı genişlemiştir. Klasik dönemde eleştiri alanındaki çalışmalara el-Câhiz'in (ö. 849) *Kitâbu'l-Beyân ve't-Tebyîn* adlı eserini de eklememiz gerekir. Eserinde el-Câhiz, şiir dışında hitabet ve nesire de dikkat çekerek eleştirel tartışmanın alanını genişletmiştir (Gezek, 2021, s. 155). Şairleri ve şiiri sınıflandırarak, analitik ölçütler geliştirmeyi amaçlayan bu erken dönem çalışmalarına eş-Ş'ir ve's-Şuara adlı kitabıyla İbn Kuteybe (ö. 889) de katılmıştır.

Öte yandan, Abbasi Halifeliğinin altın çağı olarak kabul edilen 9-10. yy.'larda gerçekleştirilen çeviri faaliyetleri ve kültürel etkileşimin bir sonucu olarak Yunan kültürü Arap edebiyatına girmiş ve Arap kültürü içerisinde yeniden yorumlanmıştır. Bu dönemin önemli edebiyatçıları Aristo, Platon başta olmak üzere Yunan filozoflarının eserlerinin etkisi altında önemli eserler yazmışlar ve edebi eserler yeni oluşturulan bu ilkeler çerçevesinde tekrar bir eleştirme ve değerlendirme sürecine alınmıştır. Özetle, klasik dönem Arap edebi eleştiri geleneğinin oluşmasında şiirlerin derlenmesi, sınıflandırılması ve İslami dönemden sonra Kurân üzerine yapılan

incelemeler, araştırmalar edebi eleştiri alanına önemli katkılar sağlamış, Kurân'ın dili ve Kurân'da geçen kelimeler eleştirmenler, dilciler için önemli bir ölçüt oluşturmuştur (Allen, 2003, s. 225-227). Her ne kadar Mısırlı Eleştirmen Muhammed Mendür (ö. 1965) klasik eleştiri üzerine yaptığı bir çalışmada, Arap edebiyatının erken dönemlerinde yapılan bu çalışmaların edebi eleştiri alanında değerlendirilemeyeceğini belirtse de Arap edebi eleştiri geleneğine önemli katkıları olduğu inkâr edilemez (Allen, s. 219).

Modern dönemde gerçekleştirilen eleştirel çalışmalara baktığımızda ise 19.yy başlarına kadar edebi metinlerin dil ve nahiv yönünden incelenerek sürdürüldüğü görülmektedir (Hamidov, 2009, s. 185-201). Bu dönemde edebi eleştiri alanındaki ilk adım 19.yy sonlarında Mısırlı Hüseyin el-Mersafi (ö. 1890) ile atılmıştır. Mersafi, Dâru'l-'Ulûm'da 1888 yılına kadar verdiği derslerini el-Vesîletu'l-Edebiyye adı altında bir kitaba dönüştürmüş ve burada el-'Askerî'nin (ö. 1004) Kitâbu's-Sinâ'ateyn adlı kitabını ele alarak beyan kavramının tanımıyla başlamış, sonra kelimelerin, morfolojik ve söz dizimsel analizine geçerek kendisinden öncekileri takip eden bir yöntem benimsemiştir. Şiirde ölçü olarak eski Arap kasidesini temel alan Mersafi bunun dışına çıkılmasını istememiş, aynı zamanda kasidede konu bütünlüğü olması gerektiğini savunmuştur (Allen, 2003, s. 231; Hamidov, 2009, s. 186).

Eski eleştiri metotlarını kullanan diğer bir yazar da Muhammed el-Muveylihi'dir (ö. 1930). Eleştiriye iyiye ve mükemmele varmak için en iyi araç olarak gören el-Muveylihi döneminin eleştirmenlerini, eleştirilerini de yalnızca övgüye yer vermelerinden dolayı kınamıştır (Hamidov, 2009, s. 186). Arap edebiyatında modern yöntemleri kullanan ve modern eleştiri alanında öncü olarak kabul edilen Hasan Tefik el-'Adl (ö. 1904) ise Almanların eleştiri metotlarını benimsemiş, oryantalistler arasında özellikle Carl Brockelmann'dan (ö. 1956) etkilenmiştir. Mısır Üniversitesi'nin açılmasıyla edebi eleştiri alanında büyük bir gelişme yaşanmıştır. Yeni açılan üniversitede yurt dışından gelen oryantalist hocalar tarafından verilen edebiyat derslerinde farklı metotlar takip edilerek, edebi eserleri dil, belagat gibi alışlagelmiş yönlerden inceleyen eski metot yerine, edebiyatçının şahsiyeti, yaşadığı çağın durumu da ele alınarak açıklanmaya çalışılmıştır (Hamidov, s. 186).

Arap ülkelerinde yapılan çalışmaların yanı sıra aynı yüzyıl içerisinde Lübnan, Suriye, Filistin ve Ürdün'den Amerika'ya göç eden Arapların buradaki edebi faaliyetleri de edebi eleştiri alanına önemli katkılar sağlamıştır. *Mehcer* (Göç) edebiyatı adıyla bilinen ve modern Arap edebiyatında birçok alanda farklı bir yaklaşım ortaya koyan yeni bir eleştiri ekolü ortaya çıkmıştır (Gemi, 2018, s. 441).

Bu ekolün temsilcileri arasında yer alan ve Arap Edebi Rönesansı'nın (*en-Nahda* Hareketi) üç önemli şahsiyetinden biri olan Cibran Halil Cibran (ö. 1931), Mihâ'il Nu'ayme¹ (ö. 1988) ve Emin er-Reyhâni'nin (ö. 1940) etrafında bir araya gelen Arap edebiyatçıları “er-Râbitatu'l-Kalemiyye (Kalem Birliği)” adında bir topluluk oluşturmuşlar; ilmi, edebi ve siyasi faaliyetlerini bu topluluk çatısı altında yürütmeye başlamışlardır (Doğru, 1998, s. 14-15; Yazıcı, 2002, s. 109; Yûsuf, 2006, s. 272; Naimy, 2019, s. 13-20). Mehcer edebiyatı içerisinde yer alan bu aydınlar eskiyi reddetmişler, klasik Arap şiiri geleneğinden farklı bir üslup benimseyerek Arap edebiyatına yeni yöntemler kazandırmaya çalışmışlardır.

2. MÎHÂ'İL NU'AYME'NİN HAYATI

Mihâ'il Nu'ayme 27 Mayıs 1931 yılında Leningard'da Ignaty Yulianovich Krachovskij'e İngilizce olarak yazdığı ve Krachkovskij tarafından *Die Welt des Islams*'da (İslam Dünyası) Almanca bir giriş ve notlarla birlikte Ocak 1932'de yayınlanan bir mektupta hayatını özetlemeye çalışmıştır: “*Bana Rusça, Arapça ya da İngilizce yazma seçeneği verdiğiniz için, sonuncusunu seçiyorum çünkü İngilizce bir daktiloya sahibim ve daktiloyla yazılmış bir mektubu okumak, elle yazılmış bir mektubu okumaktan çok daha kolaydır*” (Sprengling, 1932, s. 553). Hayat hikâyesinin yanı sıra edebi kariyerini de özetlediği ve İngilizce olarak kaleme aldığı mektubunda Nu'ayme, Krachovskij'in kendisinden talep ettiği biyografisini sadece tarihlerden ve olaylardan oluşan bir taslak şeklinde yazabileceğini ifade etmiştir.

Yunan Ortodoks inancına sahip beş erkek, bir kız kardeşten oluşan bir ailenin üçüncü çocuğu olarak 22 Kasım 1889 yılında Lübnan'ın Beskinta kasabasında doğmuştur. 1899'da ağabeyi Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) göç ederek, Washington Eyaleti'ne yerleşmiştir. 1902-1906 yılları arasında Rus-Filistin Derneği tarafından yönetilen Nasıra'daki Öğretmen Enstitüsü'ne devam eden yazar, 1906 yılında okulu tarafından Poltava Ruhban Okulu'na gönderilmek üzere seçilmiştir. Amacının üniversiteye gitmek ve bir meslek edinmek olduğunu kaydeden Nu'ayme, Ruhban okulundaki dördüncü yılının başlarında bir öğrenci boykotu olduğunu ve öğrenciler tarafından bir konuşma yapmaya zorlandığını belirterek, bu olay üzerine 1909 yılında okuldan uzaklaştırıldığını ifade etmiştir (Sprengling, 1932, s. 555). Daha

¹ Mihâ'il Yusuf Nu'ayme 1920'de Kalem Birliği'nin, Cibran'ın başkanlığında ve kendi sekreterliğinde kurulduğunu ifade ederek şöyle açıklar: “*as-Sâih'i, söylemek zorunda oldukları şeyi ifade etmekten çekinmeyen, aksine anlatacak bir şeyleri olan ve benzer düşünceye sahip küçük bir grubun, Kalem Birliği'nin bir tür resmi yayın aracı yaptık. Birliğin “ruhu” Arap ülkelerinde geniş ölçüde yayıldı*” (Sprengling, 1932, s. 556).

sonra Sorbonne'a gitmek üzere yaz tatilini geçirmek amacıyla 1911 yılında Lübnan'a dönmüştür.

Fransa, Arap yazarların Batı edebiyatıyla tanışmaları hususunda önemli bir nokta olmuştur. Napolyon'un Mısır'ı işgali sonrasında Avrupa'ya özellikle Fransa'ya gönderilen Arap öğrenciler arasından çıkan edipler etkilendikleri Fransız edebiyatını Arap edebiyatına taşımışlardır. Ancak Nu'ayme, Fransa'ya gitmek yerine Amerika'da yaşayan kardeşiyle birlikte Washington Eyaleti'nde bulunan Walla Walla adlı küçük bir kasabaya gitmiştir (Sprengling, 1932, s. 555). Edip ruhlu yazar, öncelikle dil sorununu çözmek için İngilizce öğrenmeye karar vermiştir. Bu durumu ise mektubun devamında şöyle açıklamıştır:

Hemen İngilizce öğrenimine başladım, Ekim 1912'de Washington Üniversitesi'ne girebilecek kadar öğrenmişim, 1916 Haziran ayında, Liberal Sanatlar ve Hukuk Bölümü'nden A.B. ve LL. B. dereceleriyle mezun oldum. Hukuk mesleğini yapmadım, çünkü hakikat ve adalet ideallerimin aksine hukuk mesleğine karşı güçlü bir hoşnutsuzluk hissediyordum (Sprengling, 1932, s. 556).

Amerika'da hukuk eğitimi de alan Nu'ayme, avukatlık mesleğini yapmayarak, edebiyata yönelmiş ve 1916 yılında New York'a giderek, Kalem Birliği'nin yayın organı olarak kullandığı *el-Funûn*² dergisinde Cibran'ın *el-Ecnihatu'l-Mutekessira* (Kırık Kanatlar) adlı öyküsünü eleştiren ilk makalesini yayınlamaya yayın hayatına başlamıştır (Gemi, 2018, s. 448).

el-Funûn dergisinin Arap edebiyatına yeni bir hayat telkin etmek ve yeni bir yol açmak için dikkate değer işler yaptığını, ancak ikisini desteklemek için yetersiz olduğunu kaydeden yazar dergiden ayrılarak, Ruslar için silah satın alan bir komisyonda çalışmak zorunda kalmıştır (Sprengling, 1932, s. 556). Bundan sonraki birkaç yılı ve bu yıllardaki duygularını şöyle belirtir:

Aynı yıl Ruslar için silah satın alan Rus komisyonlardan birinde çalışmaya başladım. Şubat 1918'e kadar orada kaldım. Mayıs ayında, savaşımlara karşı büyük bir nefret beslememe ve sistemli vahşetin tüm türlerine ve tezahürlerine karşı olmama rağmen Amerikan ordusuna girdim. Milyonlarca başka insanla birlikte, dünyanın ve hayatımın yandığını ve tahrip edici bu büyük yangını durdurmaya yardımcı

² *el-Funûn* dergisi Nu'ayme'nin Nasıra'da birlikte okuduğu Nesib 'Arıda tarafından yönetilmekte ve yayınlanmaktaydı. Arida'nın Nu'ayme'yi desteklemesi, yazarın edebiyat eleştirisi üzerine makalelerini dergide yayınlanması sürecini hızlandırmıştır (Hine, 2011, s. 263-264).

olabileceğimi hissettim. Haziran ayında Fransa'ya gönderildim (s. 556).

Ordudayken İngiltere'deki Fransız Rennes Üniversitesi'ne gitmek üzere seçilen Nu'ayme, 1919 yılı Mart-Temmuz arasında burada eğitim almış ve eğitiminin ardından aynı yıl Amerika'ya dönmüştür (Sprengling, 1932, s. 556). Bu süre zarfında yazmayı bırakmayan Nu'ayme, el-Funûn dergisinin kapatılması üzerine New York'ta yaşayan ve Arap göçmenlerin deneyimleri hakkında "Mehcer Hikâyeleri" başlıklı bir hikâye derlemesinin de yazarı olan Abdu'l-Mesih Haddâd'a ait es-Sâih gazetesinde eleştiri ve edebiyata dair makalelerini yayınlamaya başlamıştır. Yazar daha sonra, el-Funûn ve es-Sâih'de yayınlanan makalelerini *el-Gurbâl* (Elek) adı altında kitaplaştırılarak 1923 yılında, ünlü Arap edebiyatçısı ve eleştirmeni 'Abbâs Mahmûd el-'Akkâd'ın önsözüyle yayınlamıştır (Hamidov, 2009, s. 187; Nu'ayme, 1991, s. 205). 'Akkâd'ın Nu'ayme'nin eserine önsöz yazması eserin Arap edebi eleştirisi içerisindeki önemine ayrıca dikkat çekmektedir (Allen, 2003, s. 233). 1932 yılında Cibran'ın ani ölümü üzerine Lübnan'a dönerek, 1988 yılına kadar Lübnan'da yaşamış ve burada vefat etmiştir (Er, 2012, s. 44).³

3. NU'AYME'NİN ELEŞTİRMEN KİMLİĞİ

Lübnan ve Filistin'deki Rus okullarında ve daha sonra Çarlık Rusyası'nda eğitim alan Nu'ayme'nin Rus edebiyatıyla etkileşimi erken yaşlarda başlamış ve hayatının geç dönemlerine kadar devam etmiştir. Yazar, *Eb'adu Mûskû ve min Vaşintun* (Moskova ve Vaşington'dan Uzakta) adlı kitabında yer alan *'Alâkatî bi-Rûsyâ* (Rusya ile Bağım) başlıklı bölümde, Rusya ile olan bağlarını özetleyerek, Rusya'ya olan ilgisinin nasıl ortaya çıktığını açıklamıştır. Nu'ayme sözkonusu kitabında, 5-6 yaşlarındayken köylerinin doğusuna inşa edilen bir *Muskûbiyye* (مسكوبية) (Nu'ayme, 1988, s. 62) okulundan bahsederek, bu okula geçişlerini "*O okula geçtiğimizde cehennemden mutluluğa taşınıyor gibi hissettik*" (Hine, 2011, s. 17; Nu'ayme, 1988, s. 62-63) şeklinde ifade etmiştir.

Erken dönemlerde Rusça öğrenen yazar, Rusya'dan ayrılışını ise şöyle tasvir etmiştir: "*Dili, neredeyse atalarımın dili üzerine geçecek derecede düşünceme ve dilime hâkim olan, kültürü kanıma bulaşan bir ülkeye veda ettiğimi hissediyordum*" (Nu'ayme, 1988, s. 88). Yazarın Rus edebiyatına dair yaptığı okumalar (diğer

³ Nu'ayme'nin hayatı ve eserleri hakkında birçok araştırma yapılmıştır. Çalışmamızda ise hayatı, yazarın Ignaty Yulianovich Krachovskij'e İngilizce olarak yazdığı mektup üzerinden özetlenmiştir. Öte yandan hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz: Doğru, 1998, s. 19-21; Yazıcı, 2002, s. 153-157; Hamidov, 2011, s. 17-41; Şimşek, 2011, s. 197-210.

okumalarla birlikte), Arap ve Rus edebiyatını karşılaştırma imkânı sağlamış, bütün edebi eserlerini etkileyerek eleştirmen kimliğinin oluşmasına büyük katkı sağlamıştır. Bu sebeple, Rus kültürüne ve edebiyatına aşinalığı Nu‘ayme’yi kendi çağdaşı olan birçok Arap yazardan ayrı kılmıştır.

Nu‘ayme, Krachovskij’e yazdığı mektupta edebiyata olan sevgisini de dile getirerek, Rus edebiyatının üzerindeki etkisi hakkında şunları söylemiştir:

... Nasıra’da bile en sevdiğim ders edebiyattı. O erken yıllarda bile biraz şiir yazdım. Ruhban Okulu’nda kısa süre sonra Rus edebiyatına daldım. Harikalarla dolu yeni bir dünya keşfetmek gibiydi. Açgözlülükle, iştahlı bir şekilde okudum. Okumadığım bir Rus yazar, şair ya da filozof neredeyse yoktu. Kiliseye ve onun kuru dogmalarına karşı içimdeki içsel isyanım araştırmama neden oldu ve Tolstoy’un sonraki yazılarında teselli buldum. Bir yıldan daha kısa bir sürede Rusçada, en azından bazı hocalarım tarafından çok değerli olduğu söylenen şiirler yazabilecek kadar ilerledim (Sprengling, 1932, s. 555).

Rus diline şiir yazabilecek kadar hâkim olduğu anlaşılan yazar mektubunda, Rusya’dan ayrıldığı dönemde Arapça konuşulan ülkelerin edebi bir durgunluk içerisinde olduğunu kaydetmiş ve bu dönem Arap edebiyatını aşağıdaki cümlelerle tanımlamıştır:

Puşkin, Lermontov, Turgenyev’in hassas sanatından, Gogol’ün gözyaşı dolu kahkahasından, Tolstoy’un köklü gerçekliğinden, Bellinsky’nin edebi ideallerinden ve nihayet tüm Rus yazarlarının en güçlü, en derin, en geniş ve en keskin eseri olan Dostoyevski’nin derin insanlığından beslenen biri için aşırı derecede baskıcı ve saldırgan (Dabbagh, 1968, s. 215).

Öte yandan, Nu‘ayme ile aynı dönemde yaşayan birçok yazar/edebiyatçı el-Gırbâl adlı eserinin, Rus (özellikle Belinsky) ve Batı eleştirel düşüncesi altında yazılmış olduğunu belirtmiştir. Bu konuda Prof. Kratchkovsky’nin “*Bana göre eserleri, dönemin Arap edebiyatı tarafından çok az bilinen Rus eleştirel düşüncesinin belirli yankılarını içeriyordu. Bu ciltteki öğelerden biri (el-Gırbâl), bizim tarafımızdan bilinmeyen ve başlığı Rus edebiyatının anılarını çağrıştıran Babalar ve Oğullar oyununun girişi idi*” (Kratchkovsky, 1953, s. 57) şeklindeki açıklaması bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca, Rusya’nın 19.yy’da yaşamış en önemli eleştirmenleri arasında sayılan Vissarion Grigoryevich Belinsky ile Nu‘ayme’nin çalışmalarını

karşılaştıran birçok araştırma yapılmıştır.⁴ Nu'ayme, Belinsky'nin Rus edebiyatı içerisindeki önemini şu sözleriyle ifade etmiştir:

Rus eleştirmenlerin tartışmasız üstadı Belinsky'e gelince, edebi eserdeki güzelliği, dürüstlüğü, gücü ve iyiliği ile edibin onu okuyanlara, çevresindekilere ve kendisine göre en güzel edebi yazım olan vazifesinin yüceliğini bana gösterdi. Hiç şüphe yok ki bu üstadın, Rusya'nın geçen yüzyılda ve bulunduğumuz yüzyılın başlarında tanık olduğu güçlü edebi Rönesans üzerinde etkisi büyük olmuştur (Nu'ayme, 1988, s. 88).

Yazar, edebi çalışmalarının eleştiri alanında olmasının nedenleri ile eleştiri yöntemini şu şekilde açıklamıştır:

... Yazmaya başladığım, 1913 yılında, eleştirilmeye değer edebiyat neredeyse yoktu. Bu edebiyat henüz doğmamıştı. Bunun için toprak hazırlanmalıydı. Ama ilk önce boğulması gereken birçok sahte edebiyat ve yeni edebiyatın tohumları kök salmadan önce yok edilmesi gereken birçok yabancı ot vardı. Bu yüzden ilk çabalarım yıkmak ve enkazı temizlemek oldu. Ne mutlu ki boşuna bir çaba değildi (Sprengring, 1932, s. 554).

Eleştiri yaparken öncelikli amacının eski ve kötü olarak gördüğünü yıkmak ve daha sonra yıkılan eskinin üzerinden yeniyi inşa etmek olduğunu dile getiren yazar, çabasının boşuna olmadığını kaydederek, eskinin üzerinden yükselecek yeni bir edebiyatın doğuşunu müjdelemiştir. Ayrıca, Batı'dan çok güçlü bir şekilde etkilenen Arap edebiyatının bir gün Batı'yı etkileyeceğini vurgulamıştır.

Yazar, Arapçaya ve Arapça konuşan topluluklara duyduğu güveni ifade ederek, bu güvenin nedenlerini ise şöyle açıklamıştır:

... Arap dilinin dehasına inancım var. Ve anadili Arapça olan halkların temel niteliklerine inancım var... Nihayet Arapça konuşan dünyaya bir uyanış gelmiştir. Bunun en güçlü kanıtı, günümüz yazarlarının ve şairlerinin sözlerini kendi ruhlarından ve hayatın ruhundan bir şeyle suçlama konusundaki dürüst çabalarında görülebilir. Ancak, on ya da yirmi yıl önce bu dürüstlük hiç yoktu. Kabul edilebilir olmak adına her şey biçim için feda edildi; eski dönemler, hatta İslam öncesi uygarlıklar tarafından belirlenen tüm çizgiler bile biçime uymak zorunda kaldı. Korkunç bir manevi ve sanatsal durgunluk oldu.

⁴ Bu çalışmalara örnek olarak bkz: Hine, 2011; İmanquliyeva, 2007.

Edebiyat, eğer hala bir edebiyattan bahsedebiliyorsak hayattan tamamen ayrılmıştı. Sözcükler bir biblo, bir süs, bir eğlence ve bir dizi akrobatik oyun yapmak için birer araç ve gereçti (Sprenghing, 1932, s. 554).

Arap edebiyatının geri kalmışlığının temel nedeni olarak gördüğü eskiye bağlılığa dikkat çeken yazar, bu geri kalmışlıktan kurtulmak için ihtiyaç duyduğu kriterleri sıralamıştır. Burada ifade ettiği hususları detaylandığı el-Gırbâl'de yer alan makalelerinde her ne kadar yazarın karşılaştığı sorunları tekrarladığı görülse de Arap edebiyatının geleceği için umutlu olduğu görülmektedir.

4. EI-GIRBÂL ADLI ESERİ

Hayatı ve yazma kariyeri hakkında ayrıntılı bilgilerin yer aldığı *Seb'un* adlı eserinde yer alan el-Gırbâl başlıklı bölümde Mihâ'il Nu'ayme, eleştirel makalelerini derlediği ve Arapça kaleme aldığı kitabını neden "el-Gırbâl" olarak isimlendirdiği aşağıdaki ifadeden anlaşılmaktadır:

Makalelerimi toplamayı ve düzenlemeyi bitirdiğimde en büyük endişem makalelerime uygun bir isim bulmaktı. el-Gırbâl aklıma gelen ilk şey oldu. Bu isim isimlendirilen şeye uygunluğu, kolaylığı, basitlikten ve yapmacılıktan uzak oluşu sebebiyle hoşuma gitti. Ancak bu kelimenin konuşma diline mi fasih dile mi ait olduğundan emin değildim (Nu'ayme, 1991, s. 206).

Nu'ayme el-Gırbâl kitabında, elek, eleme anlamına gelen başlıktan da anlaşılacağı üzere edebi eleştiri hakkındaki düşüncelerini makaleler halinde sunmuştur. Yazar, el-Gırbâl'de yüksek edebiyat için ölçütler nelerdir ve nasıldır gibi sorular sorarak gerçek anlamda yüksek edebiyatın ne olduğunu anlamamızı sağlayacak temalarla boğuşmuş, edebi ilkelerin edebi eserlere uygulanması hususunda kriterler oluşturmaya çalışmıştır. Bu eserde aslında Nu'ayme'nin belirttiği gibi "*iyi ve kötü; güzel ve çirkin; erdemli ve yozlaşmış arasında ayırım yapılması*" (Naimy, 1967, s. 125) amaçlanmıştır. Kitapta bulunan yirmi iki makaleden ilk dokuzunda Nu'ayme'nin edebi teorisini oluşturan farklı ilkeleri belirterek açıkladığı görülür. Yazar adeta eleme işlemini gerçekleştireceği eleğini yapmaya çalışmaktadır. Diğer on üç makalede ise yapılan elek aracılığıyla Kalem Birliği üyeleri dâhil olmak üzere farklı yazarların belirli eserleri üzerinden eleme işlemi yapılır (Naimy, 1967, s. 125). Öte yandan Nu'ayme'nin el-Gırbâl kitabı hakkında ayrı bir çalışmaya rastlanmamakla birlikte daha çok kitapta yer alan makâleleri üzerinden

yapılan Arapça, İngilizce ve Türkçe çalışmalar⁵ bulunmaktadır. Günümüze kadar birçok Arapça baskısı yapılan eser İngilizceye çevrilmiş olup, henüz Türkçeye kazandırılmamıştır.

4.1. Nu‘ayme’ye Göre Eleme Kavramı ve Eleştiri

Nu‘ayme eleştirel düşüncelerini dile getirdiği “el-Gırbâl” adlı eserinde yer alan el-Garbala (Eleme) adlı ilk makalesine “*kim insanları seçerse/ayırır, o da insanlar tarafından seçilir/ayrılır*” (Nu‘ayme, 1998, s. 13) ibaresiyle başlar. Yazarın burada *elemek* anlamına gelen iki ayrı fiil kullanması dikkat çekicidir. Arapça’da *garbele* (غربل) fiili “*un ve benzeri şeyleri elemek*” (İbn Manzûr, 1984, s. 491) anlamında kullanılır. Buğdayın saplarından, tanelerinden ayrılmasını ifade eden bu fiil bir eleme işlemini vurgulamaktadır. *Nahale* (نخل) fiili de “*bir şeyi elemek, ayırmak ve seçmek*” (s. 651) anlamlarına sahiptir (Hine, 2011, s. 286-287). Şöyle devam eder: “*Eleştirmenin işi gerçekten elemektir. Bu insanları elemek değildir. Aksine insanların bir kısmının fikirleri, duyguları ve eğilimleri üzerine yazdıklarını elemektir*” (Nu‘ayme, 1998, s. 13). İnsanların eğilimlerinden, duygularından ve düşüncelerinden alıştığımız şekilde yazarları edebiyatçı olarak adlandırdığımızı belirtir. Eleştirmenin işinin edebi eserlerin sahiplerini değil, bilakis edebi eserlerin kendisini eleştirmek olduğunu vurgular.

Makalenin ilk bölümünde Nu‘ayme edebiyat ve eleştirmen kavramlarını açıklayarak, yazarlar ve onların ürettikleri eserler hakkındaki görüşlerini sıralar. Nu‘ayme’ye göre mükemmel bir edebiyat ortaya koyabilmek samimi bir edebi çevrenin desteğiyle mümkündür.

Herkes için bir kültür varlığı haline getirdiği edebi eserleri ile yakınlarını, arkadaş çevresini ve kendisini aşmayan kişiliği arasında bir ayırım yapmayan yazar veya şair, bu ya da o olsun henüz olgunlaşmamıştır. Yazar ya da şair olarak adlandırılmaya layık değildir. Aynı şekilde, eleştirmen de eleştirilen kişi ve yazılı eseri arasında bir ayırım yapmıyorsa o da gırbâli yani eleği taşımaya ve onun ekolünü izlemeye uygun değildir (Hine, 2011, s. 290; Nu‘ayme, 1998, s. 13-14).

Kimlerin şair ya da yazar olarak nitelendirilebileceğini ifade eden Nu‘ayme, şair ya da yazar olmak için gereken şartları sıralar. Devam ederek, eleştirmenin eser ile yazarı ya da şairi arasında bir ayırım yapması gerektiğine dikkat çeker ve bu ayrımı

⁵ Bahse konu çalışmalar için bkz. Dabbagh, 1968, s. 212-262; Şerih, 1989, s. 125-128; Zeyni, 2011, s. 463-554; Sukûr, 2014, s. 5-17; Hamidov, 2012, s. 25-32; el-Zeyn, 2020, s. 163-194.

yapamayan kişinin *gurbâli* yani eleği taşımaya hakkı olmadığını belirtir (Nu'ayme, 1998, s. 14).

Yazar ve şairin toplum içerisindeki varlığına dikkat çekerek, hayatın içinde karşılaştığımız insanlardan nasıl ayrıştığını dile getirir. Yazara ve şaire özerk bir alan verir ve bir yazarın eleştirmenlerin onlardan beklediği ahlaki çerçeveye göre yaşamayı tercih etmeyeceğini şu sözleriyle ifade eder.

Yazarın ya da şairin kişiliği en kutsalıdır. Her şeyi, ne zaman ve nasıl isterse yiyebilir, içebilir ve giyebilir. Melek ya da şeytan olarak yaşamayı tercih edebilir. Fakat o kalemi eline alıp yazdığı ya da minbere çıkıp konuştuğu zaman, yazdığı veya konuştuğu şeyleri, herkesin okuması için bir kitaba ya da sahifeye döktüğü zaman kendisini her şeyin üstüne koyar. O vakit, kişiliğinden bir tarafını sıyrıp onu insanlara sunduğu saatte şöyle söyler 'İşte orada aradığınız fikir var. İçinde sizi güzel ve değerli bir şefkatle kucaklayacak bir ışık ve bir hediye var' (Hine, 2011, s. 290; Nu'ayme, 1998, s. 14).

Arap yazarların ve okuyucuların eleştirmenle eleştiri arasındaki ilişkinin gerçek doğasını anlamadığını "... birçok Arap yazar ve okuru eleştiriye hala eleştirmenle eleştirilenler arasındaki savaşta bir çarpışma olarak görmektedir" (Hine, 2011, s. 293; Nu'ayme, 1998, s. 14-15) sözleriyle ifade eder. Nu'ayme, eleştirmen bir kasideyi önemsiz (تافه) olarak tasnif ettiğinde, okuyucunun eleştirmenin, şairin de önemsiz olduğuna inandığını belirtir (Nu'ayme, 1998, s. 15).

Edebiyat eleştirisinde eleştirmenin rolü ve bizler için önemini ise aşağıdaki cümlelerle açıklama yoluna gider:

Eğer bizler için çirkin güzelden, yanlış doğrudan ayıran sabit kurallar olsaydı eleştiriye ve eleştirmenlere ihtiyacımız olmazdı. Bilakis her okuyucu için okuduğu kuralları uygulamak ve bu kuralları almak en kolaydır. Ancak bizim eleştirmenlere ihtiyacımız vardır. Çünkü zevklerin büyük çoğunluğu geçmişimizin göğsünde emzirdiğimiz batıl inançlarla ve günümüzün pençesinde kabullendiğimiz safsatalarla çarpılmıştır. Eleştirmen bizleri geçmişin batıl inançlarından ve günümüzün safsatalarından kurtarmaya muktedirdir. Eleştirmen, bugün bizlerin önüne ulaşmamız için bir hedef koyan, yarın ise takip ettiğimiz bir önder, arkasından yürüdüğümüz bir liderdir (Nu'ayme, 1998, s. 17-18).

Genel anlamda eleştirmenin rolü hakkında Nu'ayme, kamuoyundan etkilenmeyerek, sağlam bir duruşla güzel zevkin ne olması gerektiğini topluma dikte etmesi gerektiğine dikkat çeker. Nu'ayme bazılarının eleştirmenin görevinin eleştiriye aşmayacaksa sahip olduğu üstünlüğün ne olduğunu sorabileceğini dile getirerek, eleştirmenin önemini “*Kaside nazmetmez aksine güzel olan bir kaside hakkında bu kaside güzeldir ve çirkin olan bir kaside hakkında da bu çirkindir der. Roman yazmaz. Aksine onun dışında birinin yazmış olduğu romana bakar ve beğendim ya da beğenmedim*” (Nu'ayme, 1988, s. 18) demesinden kaynaklandığını söyler. Burada aslında eleştirmene eleştirdiği şeyin bilgisine hâkim bir meslek sahibi konumu da yükleyen Nu'ayme, eleştirmeni İbn Sellâm el-Cumâhî'nin Tabakât Fuhûli's-Şu'arâ'nın mukaddimesinde yaptığı gibi bir kuyumcuya benzetir ve Nu'ayme'nin kuyumcunun benzer görünümlü iki metal parçanın sunulması üzerine, birinin altın diğeri bakır olduğunu söylemeye hakkı nedir sorusunu destekler (Nu'ayme, s. 18). Arapçada eleştiri anlamında kullanılan *nakd* kelimesi aynı zamanda para için de kullanılmaktadır. Yazarın burada eleştirmeni sarrafa benzetmesi, ikisinin meslek olarak değerli şeylerin kıymetini belirlemesiyle açıklanabilir.⁶

Makalenin sonlarında ise eleme eylemini “*Hem doğanın alışılmış bir pratiği hem de insanlığın alışılmış bir pratiğidir, her ikisi de doğanın bir parçasını oluşturur*” (Hine, 2011, s. 299; Nu'ayme, 1988, s. 22) şeklinde açıklar. Nu'ayme'nin bu erken açıklamaları eleştirmenin övgü ya da hiciv anlamına geldiği ve yazarın eserinden ziyade kendisinin de eleştirmenin konusu yapıldığı bir Arap dünyası için oldukça yenidir. Eleştirmenin, eleştirmenin tanımı, görevi ve toplum içerisindeki önemini belirten yazar, bizlerin eleştiriye olan ihtiyacının da altını çizer. Arap edebiyatında eleştirmenin doğru bir şekilde anlaşılması ve asli görevini yerine getirebilmesi için uzun bir yolculuğa ihtiyacı olduğunu belirtir. Eleştirmenin yazarla birlikte çıktığı bu yolda birlikte değişerek, dönüşeceklerini ifade eder.

⁶ Arapçada eleştiri anlamına gelen “nakd” kelimesi para anlamına gelen *NKD* kökünden gelir. Sarraflar veya kuyumcular altın veya herhangi bir paranın sahte olup olmadığını anlamak için onu bazı işlemlerden geçirirler ya da dişleriyle kontrol ederler. Edebi bir eserin değerlendirilmesi de buna benzetildiği için edebî eleştiriye Arapçada en-Nakdu'l-Edebî adı verilmiştir. Desmond (2011)'da Nu'ayme'nin Arap edebiyat eleştirisinde sekizinci yüzyıla kadar uzanan kötü ve iyi edebiyata atıfta bulunmak için sahte ve gerçek sikkeler metaforunu kullanma geleneğine başvurmuş olabileceğini belirtir. Nu'ayme'nin eleştirmenlerin sahip olması gereken özellikleri sıralarken kuyumcu imajını kullanmayı özellikle seçtiğini ifade eder ve kavramsal olarak her ikisinin de değerli kabul edilen objelerin kıymetini belirlemesi gerektiğine dikkat çeker (Hine, 2011, s. 298-299). (Ayrıca en-Nakd hakkında bilgi için bkz. Gezek, 2021, s. 9-11)

4.2. Nu'ayme'ye Göre Edebiyatın Hayatla Bağlantısı

Nu'ayme eserinde bulunan ikinci makalesi *Mihveru'l-Edeb*'de (Edebiyatın Ekseni) eleştiri alanında sahip olduğu temel anlayışı verir. Bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde insanın nihai amacının kendisini gerçekleştirmek olduğunu iddia eder. İnsanlık tarihinin başlangıcından beri insanın sahip olduğu hareketin, huzursuzluğun, ısrarlı mücadelesinin, inatçı direnişinin nihayetinde kendisiyle, olmak istedikleri arasında olan sınırlamaların üstesinden gelmesini sağlayacak manevi bir isteğe kadar uzandığını belirtir. İnsan aslında gerçek benliğini aramaktadır (Nu'ayme, 1998, s. 23-24).

Mehcer ekolü yazar ve şairlerinde sıklıkla görülen bu tabiata dönüş üslubu ve tabiatla varoluşu simgeleme geçmişten günümüze gerek sözlü gerek yazılı edebiyatın kullandığı önemli bir imge olmuştur. "*İnsanın ulaştığı her şey bir eksen etrafında döner o da insandır.*" (Nu'ayme, 1998, s. 25). Bu da demek oluyor ki insan neye ulaşırsa ulaşsın aslında bulduğu yine kendisidir. "*İnsanın sanatı, felsefesi, ticareti ve sanayisi bu eksen etrafında döner. Bu eksen etrafında edebiyatı da dönmektedir*" (s. 25). İnsanın içinde yaşadığı bu dünyayı anlama hususunda yanılabileceğini belirterek, küçük olanı büyük, büyük olanı ise küçük gördüğünü ifade eder. Edebiyatçının bu noktada önemli olduğunu vurgulayarak, tabiatı doğru anlaması hususunda insanın en büyük yardımcısı olduğunu belirtir. Edebiyat aracılığıyla edindiğimiz duyguların, düşüncelerin içimizde uyanışı ne kadar büyük olursa o kadar çok yaşadığımızı hissedeceğimizi, bu edebiyatın bizde uyandırdığı uyanışın büyüklüğüyle orantılı bir şekilde büyük olduğunu kaydeder. Nu'ayme gerçek edebiyatı "*...yazarın kendisi ve başkaları arasında elçiden başka bir şey değildir*", edebiyatçıyı ise "*...elçiliğini kalbinden ve bedeninden tedarik eden kişi*" olarak tanımlar (s. 28).

Makalesinin sonunda üyesi olduğu Kalem Birliği yazarlarının Arap okuyucularına edebiyatı sahip olduğu dilsel özelliklerle, aruzun güzelliklerini açıklayarak anlatması durumunda yeni bir şey sunamayacağını, edebiyatçı olarak asli vazifelerini yerine getiremeyeceklerini kaydeder. Bu ifadeler Nu'ayme'nin klasik dönemin üsluplarından ve sıkı sıkıya bağlı kalınan kurallarından sıyrılmak gerektiği görüşünü betimlemektedir. Dilde ve hatta şiir vezinlerinde yenilik anlayışı modern dönem yazarlarının çokça davet ettikleri bir konu olmuştur.

Bu makalede dikkat çeken bir diğer husus ise yazarın kullandığı dildir. Eleştirmen ve okurları arasında kurulmasını istediği bağı oluşturmak için "çalışıyoruz", "keşfediyoruz" gibi birinci çoğul şahıs kipini kullanması aslında onun

samimiyetini ve okuyucuyla kurmak istediği bağı göstermektedir. el-Gırbâl'deki makalelerin genelinde kullandığı bu yöntem, eleştirmenin samimi, içten biri olması gerektiği konusundaki düşüncesini kendisinin uygulamaya çalıştığının bir göstergesidir. Okuyucuyu düşünmeye teşvik etmek için okuyucuyla konuşarak sorular yönelten Nu'ayme, ortaya sunduğu tartışmaya okuyucunun da katılmasını isteyerek anlatımını zenginleştirir.

4.3. Nu'ayme'de Dil Kullanımı

Nu'ayme, *er-Rivayetu't-Temsîliyyetu'l-'Arabiyye* (Arap Draması) adlı makalesinde tiyatrodan bahsederek tiyatronun önemine dikkat çeker:

Biz hala oyuncuya cambaz ve zina eden biri gibi, tiyatroya eğlence mekânı gibi, temsile eğlence ve bir oyalanma türü gibi bakıyoruz. Halkımız henüz hayatta temsil sanatının önemini anlayamadı. Çünkü önünde a'dan z'ye bildiği hayattan bir tiyatro eseri sahnesi görmedi, henüz kendisini de tiyatro sahnesinde görmedi (Nu'ayme, 1998, s. 33).

Bu ifadeleriyle Nu'ayme edebi ürünlerde yerleşme taraftarı olduğunu gösterir. Tiyatronun Arap toplumuna batıdan intikal ettiğini vurgulayan yazar, bu sanatın Arap toplumsal yaşamına uyarlanmaması sebebiyle halk tarafından kabul görmediğini belirtir. Devam ederek eleştirisinin aslında halka yönelik olmadığını, yazarlara yönelik olduğunu ifade eder. Nu'ayme'nin bu vesileyle tiyatro sanatını Arap toplumuna tanıtmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Nu'ayme Arap edebiyatında bu türde eser yazımında karşılaşılabilecek en büyük güçlüklerden birisi olan karakterlerin konuşurken sırasındaki tercih edilecek dil sorununa da dikkat çeker:

Tüm edebi türlerin içinde tiyatro, halk dilinden vazgeçemez. Fakat sorun şu ki biz bu kurala uyarsak bütün romanlarımızı halk diliyle yazmamız gerekir. Çünkü aramızda ne Cahiliye Arapçası ne de İslamiyetin ilk yıllarındaki Arapçayı konuşan var. Bu da fasih dilimizin çöküşü anlamına gelir. Biz böylesi bir ulusal felaketi arzu etmekten uzağız. Öyleyse çıkış nerede? Bu soruna çözüm bulmak için boşuna uğraştım. Çünkü bunun çözümü tek bir aklın çözeceğinden daha büyük bir problemdir. Düşündükten sonra ulaştıklarımın en önemlisi romanımdaki eğitimli kişileri fasih dille, halktan kişileri ise halk diliyle konuşurmaktır. Fakat samimiyetle itiraf ediyorum ki bu yöntem temel sorunu çözmez. Bu sorun dille uğraşanların ve yazarların büyük ilgisine ihtiyaç duyar (s. 34-35).

Klasik veya fasih Arapçanın resmi işler ve yazılı basın dışında yaygın olarak kullanılmadığı bir toplumdaki bahsedildiğinde konunun önemi daha net anlaşılacaktır. Bu gerçeğin farkında olan Nu'ayme "Babalar ve Oğullar" adlı dört perdelik oyununun girişinde de bu durumu vurgulayarak, bu eserinde yer alan sekiz karakterden sadece, eğitimsiz olan üç karakteri günlük dille konuşturur (Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Nu'ayme, 2019, çev. İshakoğlu, Tanrıverdi ve Yazıcı). Öte yandan, günlük hayatın içerisinde karşılaştığı eğitimsiz insanların halk diliyle konuştuğunun bilincinde olan bir okuyucu, -türü ne olursa olsun- edebi eserlerde eğitimsiz insanların fasih dille konuştuklarına şahit olduğunda söz konusu eserin gerçek hayatı ne kadar yansıttığını sorgulayacaktır. Bu hususlar ışığında, Nu'ayme'nin ulusal bir felaket olarak tanımladığı fasih Arapçanın yok olmasını önlemek amacıyla ciddi çözüm arayışına giren ilk yazarlardan olduğunu söylemek uygun olacaktır.

Makalede yazarın üzerine düşündüğü bir diğer sorunun ise konuşma dilinin yazımının düzeltilmesi olduğu görülmektedir. Konuşma ve yazı dili arasındaki yazımsal farklılıklardan kaynaklı sorunlara ilişkin "...peki bu görevi bizim için kim üstlenecek" şeklinde bir soru yönelterek "Edebi ya da yarı akademik bir meclisimiz olsaydı bu mevzuyu onun (meclisin) omuzuna yüklerdik" diyerek kendisi cevaplar (Nu'ayme, 1998, s. 35-36). Arap toplumunun dilsel anlamda eksikliklerini giderebilecek kurumların yokluğunu dile getiren yazar, günlük hayata sadık kalınarak hayatın yasalarına tabi olunacaksa, yazarın tek seçeneğinin günlük konuşma dili olan, yaşamın dilini benimsemek olduğunu ifade eder.

4.4. Nu'ayme'de Eski-Yeni Çatışması

Kitapta yer alan ve *el-Funûn* dergisinde de yayınlanan *el-Hubâhib* (Ateşböcekleri) adlı makalesinde Nu'ayme, Arap dünyasında şimdiye kadar algılanan Arap edebiyat anlayışının uzun süredir sürdürülen ilkelerine saldırmış ve yeni bir edebiyat anlayışı önermiştir. Makalenin ana temalarından birisi Nu'ayme'nin daha sonraki çalışmalarında da sürekli dile getirdiği, Arap ediplerinin sürekli eskiye bağlılığı ve modern çağa olan ilgisizliğidir. Batılı nesir anlayışına uygun bir şekilde kaleme aldığı makalesine Longfellow'un "The Rainy Day"den "Ey kederli kalp, güçlü ol, şikâyet etme, bulutların arkasında hala parlayan bir güneş var" ve Ibsen'den "Diyorlar ki, intihar ahlaki bir suçtur. Onu saran çevreye göre, kişi kendisini yavaş yavaş öldürerek yaşar?", ve Berne'den "Kendisine vurulduğu zaman köpek havlar. İnsanın da böyle yapması hakkı değil midir? Köpeklerden daha alçak bir topluluk vardır. Kendilerine vurulsa bile ses çıkartmazlar" alıntlarıyla başlar (Nu'ayme, 1988, s. 39). Desmond

(2011), *el-Hubâib* makalesine bu şekilde bir giriş yaparak başlama yönteminin Nu'ayme'nin, söze Batılı yazarların bir seçkisinden başlaması gerektiği yönündeki görüşünü desteklediğini ifade eder (s. 276-277). Burada “*Yazarlarımız konu seçiminde özel bir yeteneğe sahiptir. İnsan akli kapsamında işlenmedik bir konu bırakmadılar, kağıtlardan bir dağ oluşturdular*” (Nu'ayme, 1998, s. 39) ifadeleriyle konu seçimi hususunda Arap yazarları iğneleyici bir dille eleştirir. Devam ederek şöyle söyler: “... *ve yazılarında aç gözlülüğe bol bol pay vermeyi unutmadılar. Yine de açgözlülerin en açgözlüleri olduğu gerçeğini atlادılar*” (Nu'ayme, 1988, s. 40). Makam-mevki ve daha birçok şey elde etmek için yapraklardan dağlar oluşturmak pahasına sözü uzatan klasik dönem Arap yazarlarını, şairlerini ve bunları taklit eden modern dönem Arap yazarları, şairleri hedef alır. Arap edebiyatının en saygın şairlerinden biri olan el-Mutenebbî, Emevî dönemi şairlerinden el-Ahtal ve ünlü hiciv şairi el-Ferazdâk Nu'ayme'nin iğneleyici üslubundan ve eleştirilerinden kurtulamaz (Hine, 2011, s. 278; Nu'ayme, 1998, s. 40). Nu'ayme burada bir hipotez öne sürer. Bir şair, arkadaşı için birkaç kelime övgü yazmak isteyebilir. Bunu yaparken de kullanmak istediği bu ifadeyi Mutenebbi'nin halihazırda ülkenin nehir kıyısını tarif etmek için kullandığını, övgü yerine hicvi tercih etmek isterse de el-Ferazdâk'ın, el-Ahtal'ın ve diğerlerinin hicvi tekelleri altına aldığını ve bunu (diğer türlere) bir yöntem olarak düşünmediklerini görecektir (Hine, 2011, s. 278-279; Nu'ayme, 1998, s. 40). Nu'ayme'nin bu ifadeleri klasik dönem şairlerinin söylenecek bir söz bırakmadıklarına dair yazılan beyti de akıllara getirmektedir.

Arap yazarlara yönelik eleştirilerini sürdüren yazar, onları Arap edebiyatının içerisinde bulunduğu edebi tekdüzeliğe izin vermekle suçlar. Bir eleştirmen olarak kendisinin ve Arap edebiyatının içinde bulunduğu durumu şu şekilde açıklar:

Gerçek bir elmas taş almak için kuyumcu dükkânına giren biri gibiydim, çoğu kimse her biri birbirinden parlak olan taşları görünce şaşırır, seçmek onun için imkânsız olur, fakat burada bazı müşterilerin bakışları gerçek elmastan olan yüzük taşına takılır, onunla ve diğer parlak taşlar arasındaki farkı görür, diğerlerinin sadece bir cam olduğunu anlar ve kuyumcudan çıkar. Biz gerçeklerimizle yüzleşmekten nereye kaçalım? İçimizdeki vebadan nereye saklanacağız? Ey kavmim, bizde cam taşlarının çok olması bela değildir. Bela tam tersine bizim onları elmas olarak adlandırmamız ve elmas olarak değerlendirmemizdir (Nu'ayme, 1998, s. 46-47).

Nu'ayme eleştiriyi değerli bir elmasın anlaşılmasını sağlayan sarraflıkla ilişkilendirir. Arap dünyasının kalite konusunda tıpkı bir elmas ile bir cam parçası arasındaki fark gibi, gerçek ve sahte güzellik arasında ayırım yapamadığını söyler. Asıl sorununun ise çok fazla edebi esere, yazara sahip olmak olmadığını, aksine bunları değerlendirebilecek yetkinliğe sahip eleştirmenlerin bulunmaması olarak ifade eder. Burada da edebiyatta eleştirmenlerin önemine ve gerekliliğine dikkat çeker.

Nu'ayme, Arap edebiyatının içerisinde bulunduğu durumu tanımlayarak, sorun olarak gördüğü hususları semboller aracılığıyla ifade etmeye çalışır. Ayrıca okuyucuyla konuşma içerisinde kalarak, sorunun çözümü hususunda birlikte bir çözüm bulunması gerektiğini vurgular. Nu'ayme'nin "*Felaket gerçekten fakir olmamız değil, ancak fakir olduğumuz ve kendimizi Karun kadar zengin olduğumuzu iddia etmemizdir*" (Nu'ayme, 1988, s. 47) ifadeleri aslında yazarın kendisi gibi yazar olan arkadaşlarına karşı duyduğu memnuniyetsizliğin de bir ifadesidir.

Nu'ayme'nin eleştirmenlerin kutsal kabul ettiğini düşündüğü birçok önemli ismi tereddüt etmeden eleştirir:

Bana gelen sesleri duyuyorum ve uzanan elleri görüyorum, diller bana kin kusmakta ve herkes şöyle demekte; eskilerden İmru'u'l-Kays, Nâbiğa ez-Zubyânî, Lebîd, el- 'Alkâme el-Fahl, 'Antara, Mutenebbî, Muhelhil, Hemezânî, el-Ahtal, Cerîr, İbn Rüşd ve İbn Sina'yı bilmiyor musun? Yenilerden Ahmed Şevkî, Hâfız, el-Mutrân bunların dışındaki birçok çağdaş yazarı bilmiyor musun? Beyler asla, bunların hiçbirini unutmadım. Kabirlerinde yatanların sukunetini bozmaya, günahkâr gözlerimi defne yaprağından yapılmış taçlara ve yaşayanların başlarının üzerindeki nur halelerine kaldırmaya cesaret edemem. Kızdırmamak için fısıltıyla konuşurum, onların sıkıntıları bedenlerinden daha büyüktür, bırakın birbirlerinden ayrılınlar, her hâlükârda sizin onlardan birini Homeros, Virgil, Dante, Shakespeare, Milton, Byron, Hugo, Zola, Goethe ve Tolstoy'un seviyesine çıkaracak kadar zalim olduğunuzu düşünmüyorum (Nu'ayme, 1988, s. 50-51).

Burada sadece Cahiliye döneminde yaşamış şairleri zikretmediği, yazarla aynı dönemde yaşayan şairlerden de bahsettiği görülmektedir. Bunlardan birisi de yaşadığı yüzyılda kendisinden sadece yirmi yaş küçük olan ve "şairlerin prensi" olarak adlandırılan Ahmet Şevkî'dir. Arap şiirinin yenileştirilmesini savunan Abullû (Apollo) grubunun üyeleri arasında yer alan Ahmed Şevkî, grup üyelerinin aksine, grubun yayın organı olarak kurulan Apollo dergisinde yayımlanacak şiirlerin İslam

öncesi Arap şiirini yansıtacak şekilde olmasını istemiştir (Adalar Subaşı, 2008, s. 62-63). Şevki'nin modern Arap şiirinin geleneksel yapısından arındırılmasını savunan grup üyeleriyle çelişen görüşleri, derginin ilk sayısı için yazdığı şiirinde geçen “*Apollo!! Merhaba sana ey Apollo,Umulur ki bize eskiyi canlandıran Muallakâlar'ı getirirsin*” (Subaşı, s. 65) mısralarından anlaşılmaktadır.

Genel anlamda Nu‘ayme, geçmişte yaşamış Arap yazarların eserlerini taklit etme eğilimi içerisinde olan ve bizlere, Abbasi halifelerinden Harun Reşid’in kıyafetlerini giydirmeye çalışan yazarları (Naimy, 1967, s. 132; Nu‘ayme, 1998, s. 53) hedef almıştır. Milton, Hugo, Tolstoy gibi yazarların insan kalbinin derinliklerine daldığı bir dönemde, Arap yazarların hala ışıltılı kılıçların, çöl develerinin, geyiklerin ve “*ayrı kalınan sevgilinin izleri*”ni övdüğünü belirtir (Nu‘ayme, 1988, s. 132). Batı ve Arap dünyası arasında bir kıyaslama yaparken Arap edebiyatına seslenerek “*Sizin ateşböcekleriniz, kuru samanı bile tutuşturamayacak binlerce gece lambanız var... Pasın üzerindeki mürekkebi arttıran yazar olarak adlandırdığınız ordularınız var*” (Nu‘ayme, 1998, s. 57) der. Modern Arap edebiyatçılarının aslında edebi reform adı altında yapmak istedikleri şeyin varlığın yarasını değiştirmek kadar imkânsız olduğunu, güneşi gece, ayı ise gündüz doğmaya çağırmayı istediklerini belirterek açıklar. Çünkü benimsenen yöntemle ulaşılmak istenilen edebi zenginliğin birbiriyle çeliştiğini düşünür. “*Bizim lambalarımız değil ateş böceklerimiz vardır. Yazarlarımız değil yazarcıklarımız; kitaplarımız değil kitap ticaretimiz vardır*” (Nu‘ayme, 1998, s. 57). “Kuveytib” (yazarlık) kelimesiyle yazar, aslında Arap yazarları küçümser ve yazar kimliklerini sorgular.

Makalesinin sonlarında ise tüm umutsuzluğuna rağmen “*Bu kan mezbahalarının temellerini yok edin. Ateş böceklerini hayatın karanlığında kuyruklarıyla parlamaya bırakın ki güneşin ışığını henüz görmeyeni aldatmasın. Kalplerinizde yeni tanrılara yeni mabetler; gerçek, arzu ve samimiyet yakıtıyla yanan, parlayan ışıklara yüksek minberler hazırlayın. Ümitsizliğe kapılmayın; bulutların arkasında güneş hala parlamaktadır*” (Nu‘ayme, 1998, s. 68) sözleriyle geleceğe dair olumlu düşüncelerini dile getirmekten çekinmez.

Nu‘ayme “*ez-Zihâfât ve'l-‘îlel*” (Zihaf⁷ ve İletler⁸) başlıklı makalesinde de yine klasiklerden biri olan, döneminin bilinen ve saygın isimleri arasında kabul edilen, Arap dili alanında büyük çalışmalar yapmış, kutsal bir yere sahip olan el-Halil b.

⁷ Zihaf aruz kusurları içinde tefilede bir hecenin eksik okunmasıdır.

⁸ İlet tefilede harf sayısında görülen eksilmedir ve zihafa göre ağır bir kusurdur.

Ahmed el-Ferâhidî'yi sert bir dille eleştirir. Makaleye alaycı bir üslupla başlar ve okura soru yöneltir. Yönelttiği sorunun cevabını da kendisi verir:

Sen hayatında hiç el-Halil b. Ahmed el-Ferâhidî olarak adlandırılan bir adam duydu mu? Hayır. Öyleyse bil ki (Allah seni korusun) Ebû Abdurrahman (onu da rahmetine ve rızasına kavuşturursun) Hicri 100 senesinde doğdu ve takva, ibadet ve iyilikle geçirdiği yetmiş beş yıldan sonra öldü ve Aruz ilmini icat etti (Nu'ayme, 1998, s. 115-116).

Aslında okuyucuya soru yönelterek Nu'ayme, Arap okurları, Arap edebiyatında aruz ve aruzun yaratıcısı olan el-Halil b. Ahmed hakkında düşünmeye davet eder. “Aruz, Allah seni gözetsin, aruz Arap şirinin vezinlerinin doğrusunun ve bozuğunun ve geçirdiği zihaf ve illetlerin bilindiği usul ilmidir” (Nu'ayme, 1998, s. 116). Nu'ayme burada aslında aruzun kutsallaştırılmasına tepki gösterir. Devamında aruza özgü uzun olması gereken bir hecenin kısa olarak gelmesi anlamına gelen zihafın ve hece sayısında azalma olması anlamına gelen illet adındaki aruz kusuru kavramlarının tanımını vererek, bunlarsız bir hayatın nasıl olabileceğini, mutluluğun bu terimlerle eş anlama geldiğini “Mutluluğumuz zihaf ve illetler olmadan nasıl tamamlanır?” (Nu'ayme, 1988, s. 116) sözleriyle ifade eder.

Yazar alaycı üslubunu tüm makale boyunca “Ey arkadaşım, çok bahirli olması aruz ilminin güzelliklerindedir. Her bir bahrin o olmadan senin için binmesi (kullanması) zor olan ve onlarsız (kullanamayacağın) binemeyeceğin kayıkları vardır” (Nu'ayme, 1988, s. 117) şeklinde sürdürür. “Gülme! Durum ağlanacak bir durumdur, gülünecek değil. Gülünecek şeylerden mi edebi hayatımızdan bir yılı zihafalara ve illetlere gömmemiz gülünecek şeylerden midir?” (Nu'ayme, 1988, s. 127) ifadesinin devamında ise el-Halil'in Arap edebiyatına kazandırdığı aruzun, Arap şiirine sadece zarar vermekle kalmadığını, aynı zamanda yaygın türleriyle Arap edebiyatına zarar verdiğini ve meşhur olmak isteyen her kişinin ilk dönemlerden itibaren aruza başvurduğunu kaydeder (Nu'ayme, 1988, s. 127). Öte yandan nasıl tapınaklar ve ritüeller namazın ve ibadetin zorunluluklarından biri değilse, kafiye ve veznin de şiirin zorunluluklarından olmadığını (s. 125) Arap şiirinin türlerinin gazel, hiciv, mersiye ve fahr başta olmak üzere çok olduğunu ifade ederek “...Arap şiir türlerinin şiirin değil, aruzun ve kafiyenin bir sahnesine dönüştüğünü” kaydederek eleştirir (s. 130). Nu'ayme bu makalesinde sadece aruzu eleştirmez aslında, edebi türler içerisinde şiirin işgal ettiği yerin büyüklüğüne de dikkat çeker. Arap edebiyatında, özellikle nesir türünün şiire göre daha geç bir dönemde gelişme gösterdiği göz önüne alınırsa aslında Cahiliye'den beri devam eden şiirin üstünlüğü geleneğine karşı çıkmaktadır.

Bilakis, matematiği, geometriyi, coğrafyayı, tıbbı ve astronomiyi nazmetmiştik. Değil mi? Öyle yapmadık mı? Şiirle haberleşir/yazışır, şiirle selamlaşır, şarabı şiirle içer olduk. Yemeği şiirle yer, çocuklarımızı şiirle vaftiz eder olduk. Onları şiirle evlendirdik, arkadaşlarımızı şiirle karşılar ve şiirle uğurlar hale geldik, onları bayram veya bir doğum münasebetiyle şiirle kutladık... (Nu'ayme, 1998, s. 128)

Ayrıca yazar şair ve şiire getirdiği eleştirilerin yanı sıra “Şair ruhun tercümanıdır” (Nu'ayme, 1998, s. 124). “Ruh hisseder ve onun doğurduğu şey sanattır. Sanat sözü bir kıyafet gibi giyerse şiir olur” (Nu'ayme, 1998, s. 133) ifadeleriyle şair ve şiiri tekrar tanımlayarak, el-Halil ve onun burada zikrettiği çalışmaları olmasaydı şiir ile şiir olmayı ayırt edemeyeceğimizi vurgular. Aslında yazar aziz bir dile hizmet etmek dışında bir şey amaçlamayan el-Halil b. Ahmed'den ziyade ondan sonra gelenlere tepki gösterir.

Klasik şiir anlayışı çerçevesinde veznin ön plana çıkartıldığı, mana ve ruhun ikinci plana atıldığı ya da hiç yer verilmediği şiir anlayışını eleştiren Nu'ayme, bu makalesinde ve diğer makalelerinde de geleneksel şiir konularının dışına çıkılması gerektiğini vurgular. Şiire daha geniş bir anlam getirerek, sınırlarını genişletir. Nu'ayme'nin bu görüşü modern dönem şair ve yazarlarının çoğunda görülür. Özellikle aruz ölçüsünden serbest vezne geçişin ilk ayak izlerini Halil Mutrân ve sonrasında romantizm akımından etkilenmiş mehcer ekolü ve Apollo grubu şairlerinin şiirlerinde görmek mümkündür.

Sonuç

1923 yılında el-Gırbâl yayınlandığında, Osmanlı İmparatorluğu çökmüş, Suriye-Lübnan halkları Fransız mandası altındaki hayata alışmaya başlamışlar ve kültürel olarak Arap dünyası *en-Nahda* (النهضة) hareketinin filizlenmesine şahit olmuştur. Özellikle Batıya göç eden ve burada eğitim alan Arap yazarlar, edipler devrim niteliğinde kabul edilebilecek görüşlerle yola çıkmışlar ve bu düşüncelerini özgür bir şekilde ifade etme imkânı elde etmişlerdir.

Bu yazarlardan birisi olan ve eleştiri alanındaki katkılarıyla önemli bir yere sahip olan Nu'ayme, Arap edebî eleştiri üslubunun sistematik bir yapı kazanması için ilkeler ortaya koymuş ve bu ilkeleri daha sonraki dönemlerde yazdığı eserlerde uygulamaya çalışmıştır. Yazar el-Gırbâl ile etkin olduğu bir diğer alanın eleştiri olduğunu kanıtlamıştır. Nu'ayme'nin kitapta yer alan makalelerini yayınlamaya başladığı dönem, edebiyat tanımlarının yerleşik ve esnek olmadığı, her şeyin yeni bir

yorumu ve incelemeye açık olduğu bir dönemdir. Bu çalışmada, kitabında yer alan ve birkaç örneğini incelediğimiz makalelerinde Nu'ayme, eleştiri, şiir ve şair nedir, nasıl olmalıdır, eleştirmenin edebiyattaki yeri ve önemi nelerdir şeklinde sorular yönelterek, bu sorulara yanıt aramıştır. Soruları cevaplarken yaşadığı dönem edebiyatının içinde bulunduğu temel sorunlardan örnekler de getirerek, çözüm önerileri sunmuştur. Eleştirmen ve okuyucu arasındaki ilişkinin samimiyet ve dürüstlük ilkelerine dayanması gerektiği görüşünü savunarak, makalelerinde okuyucuyla yakın bir bağ kurmaya çalışmıştır. Okuyucusunu Modern Arap edebiyatının sorunları üzerinde düşünmeye ve birlikte çözüm bulmaya davet etmiştir. Ayrıca, edebi eserlerin toplumların değişmesinde ve gelişmesinde önemli bir sorumluluğu olduğuna inanan yazar, bu gücün etkin bir şekilde kullanılması gerektiğine olan inancını tekrar vurgulamıştır. Bu yüzden de ediplere büyük sorumluluklar yüklemiş, görevini yerine getirmediğini düşündüğü yazarları hangi türde yazarsa yazsın eleştirmekten çekinmemiştir.

Nu'ayme Arap edebiyatının ilk dönemlerden itibaren yüce ve dokunulmaz bir konumda bulunan Arap şiirini de cesur ve korkusuz bir dille eleştirmiştir. Şiirlerin vezin, kafiye, aruz gibi geleneksel kalıplarla sınırlandırılarak kapsamının daraltıldığını ifade etmiş; şiirin konusunu, içeriğini genişletmeye çalışmıştır. Ancak bunu yaparken şiire bir sınır da koymuştur. Şiirde duyguya verdiği önem Nu'ayme'nin romantizmin etkisinde olduğunu göstermektedir. Önemi vurguladığı hayal olgusunun günlük yaşamdan, gerçeklikten kopuk olamayacağını belirterek şiire farklı bir anlam yüklemeye çalışmıştır. Şaire sınırlı bir özerklik hakkı tanıyarak kendi hayal dünyasını kullanması gerektiğini belirtmiştir. Ancak *saçmalık* olarak tanımladığı gerçeklikten kopuşu kabul etmemiş, duyularla algılanabilen gerçekliğin tasvirini kastetmiştir. Arap edebiyatının geride kalmasının temel sebebi olarak, aydın diye adlandırılan kesimin eskiye bağlılığını göstermiştir. Bu sebeple, modern dönemde eski yöntemlerin dışına çıkmayarak, şiir nazmeden ve bu şekilde tanınan şairleri işaret ederek, sert ve alaycı bir dille eleştirmiştir.

Öte yandan, Nu'ayme'nin eleştirmen kimliğinin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde farklı alanlarda, farklı ülkelerde aldığı eğitimin önemli bir katkısı olduğu değerlendirilmektedir. Çünkü Nu'ayme'nin makalelerinde Arap edebiyatçılarının eserlerini Batıda gerçekleştirilen çalışmalarla sıkça karşılaştırdığı görülmüştür. İngilizce ve Rusça eserleri orijinal dillerinde okuyabilen Nu'ayme'nin bu dillerde yazılan önemli eserleri okuması, bu okumalar sonucu vardığı sonuçlar, ulaştığı tespitler, gözlemler Arap edebiyatında karşılaştırmalı edebiyat ve eleştiri

metodunun gelişmesine katkı sağlamıştır. Yazar, el-Gırbâl'de yer alan ve burada yer veremediğimiz birçok makalesinde tercümenin önemine de dikkat çekerek, bazı önemli eserlerin tercümelerinde gördüğü eksiklikleri, yanlışlıkları vurgulayarak bunlara da eleştirel bir gözle bakar. Çevirinin Arap edebiyatı içerisindeki gerekliliğinin altını çizerek, Arap edebi zenginliğini su kuyularına benzetmiş ve bu kuyuların edebi anlamda toplumun susuzluğunu gideremediğinden yakınmıştır. Susuz bir şekilde ölümü beklemek yerine hep birlikte komşuların kuyularını kullanmayı önermiştir. Komşuların kuyularıyla yazarın kastettiği aslında Batı edebiyatıdır. Nu'ayme'nin metaforlar üzerinden Arap edebiyatının yeterli ve yetersiz olduğu hususları dile getirmesi kitabın tamamında görülmektedir. Eserinde ağırlıklı olarak eksik, yanlış gördüğü hususları dile getirmekle birlikte çözüm önerilerine de yer veren yazar, eleştirinin ve eleştirmenin sadece yıkıcı değil aynı zamanda yapıcı olması gerektiği görüşüne uygun hareket eder. Nu'ayme sadece eleştirilerini ifade etmemiş, bir eleştirmen olarak Arap edebiyatında bir eleştirmen kimliği de oluşturmaya çalışmıştır.

Öte yandan, Nu'ayme'nin edebi eleştiri alanında belirlemeye çalıştığı ilkelerin daha çok kendi duygu ve düşünceleri çerçevesinde ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Sonraki dönemlerde Modern Arap yazarlar tarafından bu ölçütlerin ne kadar benimsendiği hususunda yeterli malumatımız olmadığı için kesin bir yorum yapmamız mümkün değildir. Ancak, Nu'ayme'nin bu eserde ortaya koymaya çalıştığı ilkelerle, Cahiliye döneminde bireysel zevke dayanarak ortaya çıkan ve özellikle Abbâsiler döneminde objektif bir kimlik kazanan Arap eleştiri metodunun, yaşadığı dönemde modern bir bakış açısı kazanmasına önemli bir katkısı olmuştur. Eleştiri ve eleştiriye dair unsurları tartışmaya açarak, kendi çağdaşı olan Emîn er-Reyhânî, Enver el-Cundî ve Muhammed Mendûr gibi ediplerin bu konuyu daha ileriye taşımalarını sağlamıştır. Ayrıca, Nu'ayme'nin el-Gırbâl adlı eseri, 'Abbâs Mahmud el-'Akkâd ve İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî'nin *ed-Divân* adlı eserinden sonra modern eleştiri alanında *Empresyonist* akımının ikinci kitabıdır. 1923 yılında ilk kez yayımlanan bu eserin günümüze kadar yeniden basımının yapılması onun eleştiri alanındaki değerini göstermektedir.

Kaynakça

- Adalar Subaşı, D. (2007). Apollo Grubu: Bir Modern Arap Şiiri Ekolü. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47, 61-81, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dtcfdergisi/issue/66774/1044492>
- Allen, R. (2003). *The Critical Tradition "An Introduction to Arabic Literature"*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dabbagh, H. M. A. (1968). *Mikhail Naimy: Some Aspects of his Thought as revealed in his Writings*. (Published Doctoral Dissertation), Durham: School of Oriental Studies, Durham University, <http://etheses.dur.ac.uk/7992/>
- Demirayak, K. (2012). *Arap Edebiyatı Tarihi – I, Cahiliyye Dönemi*. İstanbul: Fenomen Yayınları.
- Doğru, E. (1998). *Mehcer Edebiyatı ve Arap Edebiyatına Etkisi*. (Yayımlanmış Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gemi, A. (2018). Mehcer Edebiyatı Üzerine Bir Değerlendirme. *Electronic Turkish Studies*, 13(28), 437-451.
- Gezek, A. (2020). *Klasik Dönem Arap Edebî Tenkidinde Gelenekçi ve Yenilikçi Yönelimler*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hamidov, M. (2012). Mihâil Nu'ayme'de Dil Algısı. *İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Mecmuası*, 20 (2012-1), 25-32.
- Hamidov, M. (2011). *Mihâil Nu'ayme'nin Poetikası ve Şiirleri*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hamidov, M. (2009). Edebiyat Eleştirmeni Olarak Mihâ'il Nu'ayme. Z. Dilek, M. Akbulut, B. Okay, Z. Bağlan Özer, R. Gürses, B. Karababa Taşkın (Yay. haz.). 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi: 10-15.09.2007, Ankara) Bildiriler içinde (s. 185-201). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Hine, A. D. (2011). *Russian Literature in the Works of Mikhail Naimy*. Published Doctoral Dissertation, London: University of London. <http://eprints.soas.ac.uk/14698>
- İmanquliyeva, A. (2007). *Modern Arap Edebiyatının Usta Kalemleri*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

- Kratchkovsky, I. Y. (1953). *Among Arabic Manuscripts*. (T. Minorsky, Çev.). ABD: Brill.
- Naimy, N. N. (1967). *Michael Naimy: An Introduction*. Beirut: Beirut Amerikan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Naimy, S. (2019). The Conflicts that Pave the Way for Peace: Lebanese Poet and Philosopher Mikhail Naimy. *The Journal of Social Encounters*, 3(1), 13-20.
- Nuayme, M. (2019). *Babalar ve Oğullar*. (H. Yazıcı, E. Tanrıverdi ve Ö. İshakoğlu, Çev.). İstanbul: Akdem Yayınları.
- Nu'ayme, M. (1998). *el-Ğırbâl*. Beirut: Muessesetu Nevfel.
- Nu'ayme, M. (1991). *Seb'ün Hikâyetu 'Umr (1889-1909)*. Beirut: Muessesetu Nevfel.
- Nu'ayme, M. (1988). *Eb'adu Mûskû ve min Vaşintun*. Beirut: Muessesetu Nevfel.
- Sprengling, M. (1932). Michael Naimy and the Syrian Americans in Modern Arabic Literature. *The Open Court: A Monthly Magazin*, 8(3), 551-563, <https://opensiuc.lib.siu.edu/ocj/vol1932/iss8/3>
- Sukûr, M. (2014). el-Mumâresetu'n-Nakdiyye mine'l-Ğırbâl ile'n-Nazâriyye el-Muhâcere. *İttihâdu'l-Kuttâbî'l 'Arab: el-Mevkifu'l-Edebî*, 43(516), 5-17.
- Şimşek, S. (2011). *Mehcer Edebiyatında Din Anlayışı*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şerîh, M. (1989). Ğırbâlu Nu'ayme ve'l-Menhecu'n-Nakdiyye ez-Zâtî. *Merkezu'l İnmâ'i'l-Kavmî: Mecelletu'l-Fikru'l-'Arabî el-Mu'âsır*, 68(69), 125-128.
- Yazıcı, H. (2002). *Göç Edebiyatı*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Yûsuf, M. H. R. (2006). *Tetimmetu'l-A'lâm*. Beirut: Dâru İbn Hazm.
- ez-Zeynî, M. H. (2011). Dirâsât Edebiyye Nakdiyye Mukârine: Nazre Nakdiyye beyne Medreseteyi'd-Divân ve'l-Ğırbâl min Haysu'd-Da'veti ile't-Tecdîd. *Cidde: en-Nâdî'l-Edebî es-Sekâfî*, 12(31), 463-554.
- ez-Zeyn, M. M. B. (2020). Mekâyîsu Nakdi's-Şi'r 'inde Mihâ'ıl Nu'ayme fi Kitâbihi "el-Ğırbâl". *Suudi Arabistan: Mecelletu'd-Dirâsât el-Luğaviyye ve'l-Edebiyye*, 2(12), 163-194.
- ez-Ziriklî, H. M. (2002). *el-A'lâm*. Beirut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn.

Summary

Literary criticism activities appear in Arabic literature in its early periods. Poetry which emerged earlier than other literary genres formed the focus of early critical studies. In later periods, the scope of criticism expanded as works were written in other literary fields, such as prose and sermons. The increase in conquests and the expansion of borders led to people from different religions, languages and cultures living under the roof of the Arab-Islamic state. Over time, this situation has led to the acceleration of studies on the language for reasons such as providing language education to those whose native language is not Arabic. Especially the contributions of non-Arab people called *muvelled* to Arabic literature with their works have created the need to evaluate existing literary works from a critical perspective. With the increase in translation activities, works from different cultures, especially Greek culture, have been translated into Arabic.

By the 19th century, it is seen that some writers who grew up in Arab countries, tried to systematize their criticism activities. On the other hand, a new school, known as *Mahjar* (Migration) literature, has emerged in Arabic literature that takes a different approach in many fields, including criticism. The writers who gathered around Jubran Khalil Jubran (d. 1931), Mikhail Nuaymah (d. 1988) and Amin al-Rihanî (d. 1940) formed a community called "al-Rabitah al-Qalamiyyah (The Pen Union)" in United States and began to carry out their scholarly, literary and political activities under the roof of this community.

Mikhail Nuaymah wrote works in many genres including poetry, plays, novels and short stories. Nuaymah, who was educated in Russian schools in Lebanon, Palestine and later in Russia, was introduced to Russian literature at an early age, and his reading of Russian literature enabled him to compare Arabic and Russian literature. It is considered that Russian education contributed greatly to the formation of the writer's critic identity. Nuaymah, who started writing in the field of criticism at the beginning of his literary life, stated that the main reason for writing in this genre was that it was not a literature worth criticizing. The author believes that Arabic literature, which has been influenced by the West, will influence the West in time, and this will only be possible by getting rid of attachment to past. Drawing attention to the importance of criticism, the author brought together his articles in this field in his work called *el-Ghirbal*. Many writers who lived in the same period as Nuaymah expressed that this work was written under Russian (especially Vissarion Grigoryevich Belinsky) and Western critical thought. In the book, Nuaymah presented his thoughts about literary criticism in the form of articles, as can be understood from the title, which means sieve, sifting. In *el-Ghirbal*, the author thought about themes that would enable us to understand what truly great literature is by asking questions such as what the criteria for great literature are? In the first nine of the twenty-two articles in the work, he tried to build his "sieve" by listing different principles that constitute the theory of literature. In the other thirteen articles, he sifted through certain works of different authors, including members of the Pen Union.

In his first article titled *el-Garbala* (Sieving) in the book, he explains the concepts of literature and criticism; and then lists his thoughts on the authors and their works. Listing the conditions required to be a poet or writer, the author also points out that the critic should make a distinction between the work and its author or poet. Nuaymah, who also attributes the critic to the position of a professional who has knowledge of the thing he criticizes, likens the critic to a goldsmith.

Root of the word *nkd*, used in Arabic to mean criticism, is also used for money. The author's likening of a critic to a goldsmith can be related to the fact that both professional groups determine the real values of things. While expressing his thoughts about writers, critics and literature, he also tries to set an example by applying these thoughts in his articles. He uses a sincere language that asks questions to the reader, especially in order to emphasize his opinion that a critic should be frank and intimate.

In the article headed "er-Rivâyetu't-Temsiliyyetu'l-'Arabiyye" (Arab Drama), the author emphasizes that drama was transferred to the Arab society from the West, and stating that theater was not accepted by the public because it was not adapted to Arab social life. He adds that the biggest challenge that can be encountered in writing this genre is the preferred language when making the characters speak. It expresses the absence of institutions that can eliminate the linguistic deficiencies of the Arab society regarding the problems arising from

the differences between spoken and written Arabic language. In the *al-Hubā'ib* (Fireflies), Nuaymah criticizes the long-standing principles of the Arab literary understanding perceived in the Arab world until now, draws attention to the indifference of the Arab literary corpus to the modern age and proposes a new understanding of literature. He accuses Arab writers for allowing the literary monotony in which Arabic literature found itself. He underlines that at a time when writers such as Milton, Hugo and Tolstoy were plumbing the depths of the human heart, Arab writers were still praising the traces of glittering swords, desert camels, deers, and the estranged lover. The other article titled "al-Zihāfat wa'l-'ilal", Nuaymah invites the reader to think about prosody and al-Khalil b. Ahmad al-Farāhidī, the creator of the prosody, who made great works in the field of Arabic language, who has a sacred place in Arabic literature. Nuaymah actually thanks Ahmad for his contributions to Arabic literature, but he reacts to the sanctification of prosody by those who came after him. The author says that rhyme and meter are not essential for poetry, just as temples and rituals are not one of the obligations of worship. In this and other articles, the author stress the need to go beyond traditional topics and methods.